

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ**

**В.В. Кердивар, Я.О. Овсяннікова, Л.А. Перелигіна,
В.М. Платонов, Д.С. Похілько**

**ПРОТОКОЛИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА
ДОПОМОГИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС ТА ЧЛЕНАМ ЇХ СІМЕЙ**

Посібник

Харків
«Факт»
2024

УДК 159.96+159.944+612.8+613.8

П 83

Рекомендовано Вченою радою
Національного університету цивільного захисту України
Протокол № 10 від 24 квітня 2024 р.

Рецензенти:

СКОРИНІНА-ПОГРЕБНА Ольга Володимирівна – доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України;

СІРКО Роксолана Іванівна – доктор психологічних наук, професор, начальниця кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

**Кердивар В.В., Овсяннікова Я.О., Перелигіна Л.А., Платонов В.М.,
Похілько Д.С.**

П 83 Протоколи надання психологічної підтримки та допомоги персоналу ДСНС та членам їх сімей: посібник / Кердивар В.В., Овсяннікова Я.О., Перелигіна Л.А., Платонов В.М., Похілько Д.С. Харків: Факт, 2024. 154 с.

ISBN 978-617-8175-22-1

У посібнику зроблено перший крок у вибудовуванні своєї власної системи психологічної підтримки та допомоги професійним контингентам сектору безпеки та оборони України в умовах сьогодення, в умовах війни. Запропоновані уніфіковані протоколи психологічної підтримки, допомоги та супроводу персоналу ДСНС та членам їх сімей в складних умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру (полоні, пораненні, загибелі рідних тощо).

Для психологів, курсантів, студентів, слухачів, ад'юнктів та аспірантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, і всім, кого цікавить проблематика психологічної допомоги та супроводу персоналу ДСНС та членам їх сімей.

УДК 159.96+159.944+612.8+613.8

ISBN 978-617-8175-22-1

© Кердивар В.В., Овсяннікова Я.О.,
Перелигіна Л.А., Платонов В.М.,
Похілько Д.С., 2024
© НУЦЗУ, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ I. ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ПЕРСОНАЛОМ ДСНС.....	8
Протокол «Психологічний супровід персоналу ДСНС до відрядження в зону активних бойових дій».....	9
Протокол «Психологічний супровід персоналу ДСНС безпосередньо в зоні бойових дій».....	18
1. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС в екстремальних (бойових) умовах при гніві, злості, агресії.....	19
2. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при ступорі.....	20
3. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при апатії.....	22
4. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при руховому збудженні.....	23
5. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при страху.....	23
6. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при підвищеній тривожності.....	25
7. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при паніці.....	26
8. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при нервовому тремтінні.....	27
9. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС при горюванні (гостра реакція на втрату).....	28
10. Порядок надання психологічної допомоги співробітникам ДСНС які відмічають проблеми зі сном.....	30

Протокол «Психологічний супровід персоналу ДСНС після повернення з відрядження з зони активних бойових дій до місць постійної дислокації».....	32
Протокол «Психологічний супровід персоналу ДСНС, визволених з полону, які зазнали тортур чи жорсткого поводження».....	34
Протокол «Психологічний супровід працівників ДСНС, які зазнали поранень під час бойових дій».....	39
Протокол «Психологічна підтримка персоналу ДСНС перед звільненням зі служби, виходом на пенсію, переходом від військової служби до цивільного життя».....	40
РОЗДІЛ II. ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС	45
Протокол «Проведення психологічної роботи в групі емоційної підтримки для членів сімей персоналу ДСНС, які перебувають в полоні».....	46
Протокол «Проведення психологічної роботи в групі емоційної підтримки для членів сімей персоналу ДСНС, які визволені з полону».....	50
Протокол «Психологічний супровід членів сімей персоналу ДСНС, які зазнали поранень під час бойових дій».....	53
Протокол «Психологічний супровід членів сімей персоналу ДСНС у разі повідомлення про смерть близької особи».....	57
Протокол «Проведення психологічної роботи психологами в групах емоційної підтримки для членів сімей персоналу ДСНС, які загинули під час бойових дій».....	63
РОЗДІЛ III. ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ПЕРСОНАЛУ ДСНС	67
Протокол «Психологічний супровід дітей персоналу ДСНС, батьки яких перебувають у полоні, для супроводжувачого персоналу».....	68

Протокол «Психологічний супровід дітей персоналу ДСНС під час відпочинку та відновлення, батьки яких отримали поранення, для супроводжуючого персоналу».....	74
Протокол «Психологічний супровід дітей персоналу ДСНС, батьки яких загинули під час несення служби, для супроводжуючого персоналу».....	76
РОЗДІЛ IV. РОБОТА В СТАБІЛІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПУНКТАХ.....	81
Алгоритм залучення психологів до роботи у стабілізаційних психологічних пунктах в районах активних бойових дій.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	92
Додаток А. Анкета для визначення страхів.....	93
Додаток Б. Рекомендовані вправи для психологічної підготовки персоналу ДСНС.....	95
Додаток В. Картка психологічного супроводу (відрядження).....	104
Додаток Г. Рекомендовані вправи та методики для роботи з персоналом ДСНС після повернення з відрядження з зони активних бойових дій.....	107
Додаток Д. Картка психологічного супроводу (поранення).....	116
Додаток Е. Приклад загального плану консультацій для працівників ДСНС.....	120
Додаток Є. Картка психологічного супроводу дитини.....	122
Додаток Ж. Рекомендовані методики для діагностики дитини.....	124
Додаток З. Особливості психологічної роботи з дитиною, що переживає горе втрати.....	149

ПЕРЕДМОВА

Вже сьогодні можна сказати, що неможливо буде підрахувати усіх наслідків війни. Більшість підрахунків завершаться лише висвітленням матеріальних втрат серед населення, військових, зруйнованих будівель житлового та промислового фонду тощо. В кращому разі висвітляться й такі категорії як: вбиті, поранені, зниклі безвісті, заміновані території тощо. Про психіку та психологічні втрати серед людей, як завжди промовчать.

Дійсно, ніхто й досі в світі не рахував втрати психічного характеру. Ніхто не висвітлює те, що прийнято ховати та замовчувати: про відсоток отриманих ПТСР цивільним населенням, військовими та представниками інших професійних контингентів сектору безпеки та оборони України; про відсоток людей, які почнуть вживати алкоголь та інші психоактивні речовини з метою зменшити душевні страждання; про відсоток людей, які, повернувшись з фронту, будуть демонструвати ризиковану поведінку, для отримання, на жаль, вже звичного рівня адреналіну; про зростання психічних захворювань серед населення України; про кількість «зруйнованих» сімей; про мільйони ненароджених дітей тощо.

З впевненістю можна стверджувати що війна не оминула жодної людини в Україні, та й світі взагалі. Кожна отримала, й досі отримує, свою долю травматизації. Адже, війна ще триває, й кожного дня хтось потрапляє під обстріли, хтось втрачає рідних, здоров'я, хтось домівку, а хтось віру та надію, що непомітно вбиває життя в людині, залишаючи «сіру безжиттєву тінь».

Психіка людини має складну унікальну будову, й не всі наслідки травми стають помітні одразу. Деякі ознаки травматизації особистості можуть проявитися і через 5, 10, 20 і навіть 50 років. Тому, оцінити характер та об'єм психологічних втрат на війні майже неможливо. Хтось з цивільного населення, військових та представників сектору безпеки та оборони України зможе впоратися самотужки. Психіка знайде компенсаторні механізми та, з часом, пристосується

утримувати баланс для сприйняттого життя, а комусь знадобиться допомога фахівців.

Науковці усього світу вже сьогодні довели, що раннє втручання з психологічною підтримкою, допомогою та терапією допомагає уникнути, або значно зменшити нещадну руйнацію психіки від негативного впливу стрес-факторів життя.

Даний посібник є основою та спробою структурувати психологічну допомогу та підтримку персоналу ДСНС та членам їх сімей в складних умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру (полону, пораненні, загибелі рідних тощо).

Впевнені, що запропоновані протоколи матимуть багато суперечливих моментів та критики з боку фахівців-психологів. Ми не боїмося цієї критики! Ми намагаємося надати психологам сектору безпеки та оборони України чіткі алгоритми дій, рекомендованих методик та вправ для роботи з персоналом ДСНС, членами їх родин, дітьми в умовах реалій сьогодення, з реальними можливостями нашої держави.

Можна сказати, що це перший крок у вибудовуванні своєї власної системи психологічної підтримки та допомоги професійним контингентам сектору безпеки та оборони України в умовах сьогодення, в умовах тривалої війни.

РОЗДІЛ І

**ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З
ПЕРСОНАЛОМ ДСНС**

ПРОТОКОЛ

«Психологічний супровід персоналу ДСНС до відрядження в зону активних бойових дій»

Підготовка особового складу перед відрядженням до зони активних бойових дій є тривалим процесом. Метою цього процесу є формування відповідних якостей морально-психологічної стійкості та здібності витримувати високі нервово-психологічні навантаження і діяти за призначенням для виконання завдань в умовах швидкої зміни обстановки. Для ефективного виконання завдань у зоні активних бойових дій доцільним є проходження спеціальної психологічної підготовки для збереження морально-психологічного стану особового складу, що дає можливість опанувати себе, виконати завдання та зберегти своє життя.

Одразу зауважимо, що не допускаються, до відрядження до зони активних бойових дій або прифронтових районів, особи особового складу, які не пройшли підготовку з тактичної медицини та не мають навичок надання першої медичної допомоги.

Виконання завдань з ліквідації надзвичайних ситуацій та наслідків обстрілів в зонах активних бойових дій несе небезпеку для особового складу не тільки від самої надзвичайної ситуації (пожежа, повінь, робота з завалами), а і має додаткові фактори небезпеки воєнного характеру, а саме:

- потрапляння працівників ДСНС України під повторні артилерійські або стрілецькі обстріли зі сторони ворога;
- рятувальник, спец-техніка, пожежні частини в прифронтових районах стають ціллю для ворожих FPV-дронів та ударних БПЛА.

Враховуючи перелічені небезпечні фактори, які створюють додаткову небезпеку для працівників ДСНС, що знаходяться в зоні активних бойових дій або прифронтових районах, важливо проходити психологічну підготовку перед

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Прийоми психологічної самопомоги учасникам бойових дій: метод. реком. для військовослужбовців учасників бойових дій. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2014. 41 с.
2. Блінов О.А. Бойова психічна травма: монографія. К.: Талком, 2019. 700 с.
3. Використання психотренінгових технологій у практичній діяльності психологів ДСНС України: практичний poradnik / С.Ю. Лебедева, Я.О. Овсяннікова, Н.В. Оніщенко, А.Ю. Побідаш, Д.С. Похілько. За заг. ред. В.П. Садкового; НУЦЗУ. Х.: ФОП Панов А.М., 2018. 340 с.
4. Відношення до життя та смерті в умовах надзвичайної ситуації: ціннісно-смісловий аспект: монографія / Д.В. Лебедев, С.Ю. Лебедева, О.О. Назаров, Н.В. Оніщенко, В.П. Садковий, О.В. Садковий, О.В. Тімченко. Х.: УЦЗУ, 2009. 128 с.
5. Герасименко Л.О., Скрипніков А.М., Ісаков Р.І. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад: навчальний посібник. К.: ВСВ «Медицина», 2023. 120 с.
6. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / [авт. кол. В.В. Байдик, Ю.С. Бондарук, Ю.П. Гопкало, Т.Б. Гніда, І.О. Корнієнко, Н.В. Лунченко, Ю.А. Луценко, Р.А. Мороз, І.І. Ткачук]; заг. ред. В.Г. Панка, І.І. Ткачук. Київ: Ніка-Центр, 2020. 122 с.
7. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.
8. Екстремальна та кризова психологія: Термінологічний словник / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, 2010. 291 с.
9. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / Н.В. Оніщенко. Х.: Право, 2014. 584 с.

10. Законодавче та нормативно-правове регулювання реабілітаційних заходів в Україні: збірник законодавчих актів та нормативно-правових документів. Частина I. Закони України та Укази Президента України / Укладачі: В.В. Кердивар, О.М. Косолапов, М.І. Краснокутський, Я.О. Овсяннікова, В.М. Платонов, Д.С. Похілько, О.В. Тімченко. Х.: НУЦЗУ, 2023. 122 с.

11. Законодавче та нормативно-правове регулювання реабілітаційних заходів в Україні: збірник законодавчих актів та нормативно-правових документів. Частина II. Постанови Кабінету Міністрів України / Укладачі: В.В. Кердивар, О.М. Косолапов, М.І. Краснокутський, Я.О. Овсяннікова, В.М. Платонов, Д.С. Похілько, О.В. Тімченко. Х.: НУЦЗУ, 2023. 68 с.

12. Законодавче та нормативно-правове регулювання реабілітаційних заходів в Україні: збірник законодавчих актів та нормативно-правових документів. Частина III. Накази Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства оборони України та Міністерства внутрішніх справ України / Укладачі: В.В. Кердивар, О.М. Косолапов, М.І. Краснокутський, Я.О. Овсяннікова, В.М. Платонов, Д.С. Похілько, О.В. Тімченко. Х.: НУЦЗУ, 2023. 141 с.

13. Законодавче та нормативно-правове регулювання реабілітаційних заходів в Україні: збірник законодавчих актів та нормативно-правових документів. Частина IV. Нормативно-правові документи, що регламентують організацію психологічного супроводу та психологічного забезпечення органів та підрозділів сектору безпеки та оборони України / Укладачі: В.В. Кердивар, О.М. Косолапов, М.І. Краснокутський, Я.О. Овсяннікова, В.М. Платонов, Д.С. Похілько, О.В. Тімченко. Х.: НУЦЗУ, 2023. 157 с.

14. Збірка вправ для зняття психологічного напруження та подолання стресу. Хмельницький: Хмельницьке міське управління освіти, 2015. 44 с.

15. Інструкція протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України в бойових (екстремальних) умовах. Обмежень для розповсюдження немає. Головне управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України. 2021. 48 с.

16. Капосльоз Г.В. Особливості емоційної регуляції процесу розв'язування тактичних задач офіцером: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Київ, 2008. 195 с.

17. Кердивар В.В. Деякі рекомендації з психологічної роботи в групі емоційної підтримки для членів сімей осіб, які перебувають в полоні. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.); у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. С. 435-437.

18. Кердивар В.В. Синдром жертви у внутрішньо переміщених осіб із зони локального воєнного конфлікту / В.В. Кердивар, В.Є. Христенко. Харків, 2021. 143 с.

19. Кім К.В. Особливості розвитку стресостійкості майбутніх правоохоронців у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Харків, 2008. 244 с.

20. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

21. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О., Хоружий С.М., Ларіонов С.О., Сириця М.В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами: метод. посіб. К.: 7БЦ, 2023. 175 с.

22. Колесніченко О.С. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців: монографія. Х.: ФОП Бровін О.В., 2018. 488 с.

23. Кризова психологія: Навч. Посіб.: 2-е вид. / За заг.ред. проф. О.В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. 380 с.

24. Курченко Є., Мороз Р., Цуканова Т. Подолання бойового стресу та його психологічних наслідків. Миколаїв, 2015. 64 с.

25. Лебедева С.Ю., Овсяннікова Я.О., Похілько Д.С. Психологічна допомога та реабілітація учасників збройних конфліктів та фахівців

ризиконебезпечних професій: світовий досвід // Науковий журнал з соціології та психології «Габітус», випуск 45/2023, С. 139-145.

26. Лозінська Н.С. Особливості психологічної травматизації військовослужбовців-учасників АТО: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09. Харків, 2019. 195 с.

27. Методичні рекомендації з надання першої психологічної допомоги переміщеним особам. URL: <http://legalspace.org/index.php/ua/korisnyres/biblioteka/item/2659-metodychni-rekomendatsii-z-nadannia-pershoi-psykholohichnoi-dopomohy-peremishchenym-osobam>. (Дата звернення 13.03.2024).

28. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають/перебували у зоні збройного конфлікту. Підготовлено в межах виконання Проекту «Підтримка реформи соціального сектору в Україні», який впроваджується Програмою розвитку ООН в Україні. Думки, під загальною редакцією Іванової О.Л., упорядників: д. мед. н. Пінчук І.Я., д.мед.н. проф. Хаустової О.О., к.психолог.н. Степанової Н.М., Чайки А.В., Пінчук А.О. 22 с.

29. Модель центру відновлення психічного здоров'я для постраждалих від війни. На основі досвіду ДЗ «Центр психічного здоров'я та реабілітації ветеранів «Лісова поляна» МОЗ України / К. Возніцина, Т. Сіренко, М. Грудій. К. 172 с.

30. Наказ МВС України №747 від 31.08.2017 р «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій». Електронний ресурс. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/377553__377618. (дата звернення 23.02.24).

31. Невідимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців / Загальна редакція К. Возніцина, Л. Литвиненко. К., 2023. 164 с.

32. Овсяннікова Я. Полон: психологічна допомога професійним контингентам сектору безпеки та оборони України. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.); у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. С. 604–606.

33. Основи психологічного забезпечення діяльності МНС: підручник / За заг. ред. В.П. Садкового. Х.: УЦЗУ, 2009. 244 с.

34. Основи психореабілітації (в схемах та таблицях): Навчальний посібник: у 2 ч. Кердивар В.В., Краснокутський М.І., Овсяннікова Я.О., Платонов В.М., Похілько Д.С., Тімченко О.В. / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Вид-во НУЦЗУ. Х.: ФОП Панов А.М., 2023. Ч. 1. 360 с.

35. Основи психореабілітації (в схемах та таблицях): Навчальний посібник: у 2 ч. Кердивар В.В., Краснокутський М.І., Овсяннікова Я.О., Платонов В.М., Похілько Д.С., Тімченко О.В. / За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Вид-во НУЦЗУ. Х.: ФОП Панов А.М., 2023. Ч. 2. 388 с.

36. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.

37. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

38. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

39. Особливості встановлення психологічного контакту психолога ДСНС України з постраждалими в умовах надзвичайної ситуації: монографія / Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченко, Р.М. Ціцей. Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2014. 156 с.

40. Платонов В. Актуальні питання щодо стратегії психологічного супроводу членів сімей персоналу ДСНС, які зазнали поранень в зоні бойових дій. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.); у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. С. 452–455.

41. Похілько Д. Пропозиції щодо створення уніфікованого протоколу психологічного супроводу персоналу ДСНС, які зазнали поранень під час бойових дій. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.); у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. II. С. 610–613.

42. Протокол з діагностики та терапії ПТСР Національного інституту клінічної майстерності Великобританії (NICE). Видання здійснене у партнерстві з українським інститутом когнітивно-поведінкової терапії та фондом «Швейцарське бюро співробітництва в Україні» Львів: 2015. 64 с.

43. Протоколи надання першої психологічної допомоги військовослужбовцям Національної гвардії України в екстремальних умовах діяльності [Текст]: посібник / О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, І.І. Приходько / За заг. ред. проф. І.І. Приходька. Х.: НА НГУ, 2018. 40 с.

44. Психологічне інформування професійних контингентів сектору безпеки та оборони України про можливі негативні психологічні наслідки діяльності в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності та шляхи їхнього подолання: практичний посібник. Кердивар В.В., Краснокутський М.І., Овсяннікова Я.О., Перелигіна Л.А., Платонов В.М., Похілько Д.С., Тімченко О.В./ за заг. ред. проф. Тімченко О.В. Харків: Факт, 2024. 228 с.

45. Психологічний супровід незламних: методичні рекомендації по роботі з військовослужбовцями, які зазнали ампутації внаслідок бойових дій / Т.В. Карамушка, Л.Ю. Полівко, О.Ю. Вісіч [та ін.]. Київ Львів: Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 60 с.

46. Психологічні наслідки перебування рятувальників у зоні проведення антитерористичної операції: монографія / С.Ю. Лебедева, О.О. Назаров, Я.О. Овсяннікова, Н.В. Оніщенко, Д.С. Похілько, В.О. Тімченко, О.В. Тімченко, В.Є. Христенко. / За заг. ред. Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, 2019. 174 с.

47. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 160 с.

48. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник / Герасименко О.В., Горбенко І.М., Дєточка О.Д., Дембіцький В.М., Єфімова В.В., Калініченко Я.В., Камінська А.С., Куц С.В., Лагодзінський В.В., Мороз В.М., Панченко В.М., Рожков Є.О., Умеренкова Н.Ф., Шевчук О.В. Київ.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 130 с.

49. Соціально-психологічні детермінанти виникнення бойового стресу у військовослужбовців – учасників антитерористичної операції: монографія / К.О. Краченко, О.В. Тімченко, Ю.М. Широбоков. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2017. 256 с.

50. Супровід родичів осіб, зниклих безвісти, практичний посібник. Довідкове видання. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Київ. 2019. 178 с.

51. Терапія горя (R. A. Neimeyer, 2015, переклад та адаптація В. Зливков, С. Лукомська, обкладинка Анастасія Гридасова). Київ. 2021. 259 с.

52. Трансформація індивідуально-психологічних характеристик рятувальників під впливом екзистенціальних проблем професійного становлення: монографія / Н.В. Оніщенко, О.В. Тімченко, А.В. Титаренко, В.Д. Тогобицька, В.Є. Христенко. Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. 136 с.